

SAVANORIŲ KŪRĖJŲ VIENIJIMOSI IDĖJOS ĮGYVENDINIMAS 1926 METŲ RUDENI

AUŠRA JUREVIČIŪTĖ

*Vytauto Didžiojo karo muziejus
Vytautas the Great War Museum
Donelaičio g. 64, LT-44248 Kaunas
El. paštas ausrajureviciute@hotmail.com*

Santrauka

Lietuvos kariuomenės savanorių sąjunga – buvusių karių organizacija, įkurta 1927 m. sausio 8–9 dienomis. Jos kūrimo procesas prasidėjo 1926 m. rudenį. Lietuvos istorijoje šiuo laikotarpiu buvo labai gausu politinių įvykių. Į jų verpetą buvo įtraukta ir trijose vietose – Kaune, Šakiuose ir Joniškėlyje – vienu metu pradėjusi burtis Savanorių sąjunga, kurios organizacinius darbus lydėjo akylas visų partijų žvilgsnis. Daugiausia dėmesio skyrė Krikščionių demokratų ir Valstiečių liaudininkų partijos ir jų spauda – „Rytas“ ir oficialus „Lietuvos žinios“. Neatsiliko ir tautininkai, kuriems naujoji visuomeninė jėga taip pat buvo politiškai svarbi. Kiekvienai šių politinių jėgų labai rūpėjo savanorių kuriama organizacija ir buvo siekiama jos priekyje skirti savo žmones. Tokių norų neturėjo tik socialdemokratai ir komunistai. Jie savo spaudoje rašė apie savanorių reakcingumą ir liepė darbininkams savanoriams jais nepasitikėti. 1926 m. lapkričio 7 d. įvyko Organizacinių komitetų atstovų suvažiavimas, į kurį atvyko 41 atstovas iš 15 vietovių. Atstovai išrinko Savanorių sąjungos Organizacinę centro valdybą, o jos pirmininku paskyrė valstiečių liaudininkų atstovą III Seime atsargos plk. lt. Antaną Zubrį. Tačiau tai neišgelbėjo Vyriausybės nuo savanorių kritikos. Naujoji organizacija parašė ne vieną protestą dėl komunistų vedamos propagandos ir steigiamų lenkiškų mokyklų. Vyriausybė nereagavo į Savanorių sąjungos protestus, kaip ir į lapkričio 21 d. studentų surengtą demonstraciją. Toks požiūris į visuomenės balsą privedė prie karinio perversmo, kurį surengė krikščionys demokratai ir tautininkai, o įvykdė dešiniųjų pažiūrų karininkija. Kuriamoji Savanorių sąjunga buvo naudojama propagandos tikslams, o pilietinio karo atveju, manytina, galėjo tapti ir karine jėga.

Reikšminiai žodžiai: idėja; savanoris; buvusių karių organizacija; sąjunga; politinė situacija; partijos; perversmas.

Įvadas

Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių sąjunga buvo viena iš septynių buvusių karių organizacijų, 1923–1940 metais veikusių Lietuvoje. Ji savo gretose vienijo 1918–1923 m. savanorius, Lietuvos kariuomenės kūrėjus. Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių sąjunga buvo atkurta 1994 m.; jos nariais gali būti visi ginkluoto pasipriešinimo dalyviai, kuriems suteiktas kario savanorio statusas, ir 1990–1991 m. savanoriai, davę priesaiką ginti savo valstybę. Šio straipsnio tikslas – pažvelgti į organizacijos ištakas ir įtaką parlamentarizmo kontekste.

1927 m. sausio 8–9 d. įvyko steigiamasis Lietuvos kariuomenės savanorių sąjungos¹ suvažiavimas, arba, kaip dar buvo vadinamas, – pirmasis savanorių kongresas. Tačiau jos kūrimas prasidėjo gerokai anksčiau – 1926 m. rudenį. Straipsnyje keliami klausimai: ar besikurianti organizacija 1926 m., be pačių savanorių, kam nors buvo svarbi, ar toje politinėje situacijoje ji ką nors reiškė ir ar prisidėjo prie perversmo? Atsakymų bus ieškoma pirminiuose šaltiniuose: daugiausia pačios organizacijos archyvuose dokumentuose, spaudoje – Vyriausybės oficioze „Lietuva“, įvairių partijų laikraščiuose – „Rytas“, „Lietuvis“, „Socialdemokratas“, „Darbininkų atstovas“ ir kt. Istorio grafija šia tema labai skurdi.

Savanorių sąjungos kūrimo idėjos įgyvendinimą bus bandoma atskleisti politinės to meto situacijos kontekste: analizuojant ir lyginant spaudoje atspindėjusį įvairių politinių partijų požiūrį į ją, atskleidžiant savanorių organizacinius sąjungos kūrimo darbus ir jų požiūrį į valstybėje vykstančius procesus.

Tyrimo metodai: aprašomasis, analitinis, lyginamosios analizės, interpretacinis.

Apie savanorių vienijimąsi pirmą kartą garsiai prabilta dar 1925-aisiais, minint Didžiojo Vilniaus Seimo 20-metį. Gruodžio 6 d. Valstybės teatre buvo surengtas minėjimas, į kurį susirinko įvairių sluoksnių visuomenės atstovai. Scenoje sėdėjo penkiasdešimt Didžiojo Vilniaus Seimo dalyvių, iš provincijos atvykusių ūkininkų, keli kunigai ir inteligentai². Prezidiume buvo Didžiojo Vilniaus Seimo prezidiumo narys Antanas Smetona, sekretoriavo Liudas Gira ir Klimaitis. Tarp tų penkiasdešimties buvo Didžiojo Vilniaus Seimo dalyvis Mykolas Lazauskas, vėliau tapęs Lietuvos kariuomenės savanoriu. Atsiminimuose apie minėjimą M. Lazauskas rašė: „Ten scenoje sėdi tautos idėjos skelbėjai, o mes savanoriai, tų idėjų vykdytojai, tartum karo piliū

¹ 1931 m. organizacija pasivadino Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių sąjunga.

² Didžiojo Lietuvos Seimo minėjimas Valstybės teatre. *Lietuva*. 1925, gruodžio 7.

griuvėsiai, pasiliecame nebyliai, neturime savo atstovų, kurie mūsų vardu sveikintų tautos veikėjus, dvasios didvyrius!³ Todėl gavęs žodį, jis pasveikino visus Tautos veteranus Lietuvos kariuomenės savanorių vardu ir, baigdamas kalbą, patikino: „[...] jeigu pavojus tautai – valstybę išstiks, mes vėl stosime visi kaip vienas ir ginsime ją nuo priešų!“⁴ Viešas idėjos paskelbimas iš tribūnos nebuvo pamirštas ir buvo bandoma ieškoti pritarimo jai įgyvendinti. M. Lazauskas, kilęs nuo Marijampolės, manoma, buvo pažįstamas su dr. Kaziu Griniumi, į kurį ir kreipėsi pritarimo dėl savanorių vienijimosi į savo organizaciją. Dr. K. Grinius, įvertindamas savanorių nuopelnus Lietuvai ir pritardamas nuomonei, kad jiems reikia susiburti, patarė, kad „savanoriai per savo organizaciją ne tik gintų savo reikalus, bet ir stengtųsi palaikyti tą dvasią, kokia juose degė 1918–1920 m.“⁵

Dar vienas faktas apie savanorių norą burtis į savo organizaciją išspausdintas 1926 m. balandžio mėnesį išleistame žurnale „Trimitas“. Tik inicialiais pasirašęs savanoris trumpame straipsnyje „Savanorio laiškas“ rašė, kad savanoriai gyvena išsisklaide po visą Lietuvą ir nepalaiko tarpusavyje jokių ryšių, o jų darbai ir žygiai „lyg ir pamiršiami ir mes patys apsilaidžiame“, todėl iškėlė klausimą, ar nereikėtų savanoriams susiorganizuoti, „prisiminti savo pasišventimas ir perduoti jis jaunesnėms kartoms“⁶. Straipsnyje pasiūlyta jungtis prie Šaulių sąjungos, bet, kaip parodė tolimesni įvykiai, to padaryta nebuvo ir tas siūlymas niekada daugiau nebuvo keliamas, nors Šaulių sąjunga jam pritarė.

Realūs veiksmai savanorių vienijimosi idėjos link buvo pradėti 1926 m. rugsėjo mėnesį. Rugsėjo 5 d. trijose Lietuvos vietose – Kaune, Šakiuose ir Joniškėlyje – vienu metu įvyko Savanorių sąjungos steigiamieji susirinkimai. Jie bus aptarti atskirai, nes skyrėsi jų sušaukimo aplinkybės ir iniciatoriai.

Rugsėjo 3 d. katalikiškame dienraštyje „Rytas“ buvo įdėtas skelbimas „Lietuvos savanoriai organizuojasi“, kuriame pranešama, kad rugsėjo 5 d. Šakių Draugijos salėje įvyks Lietuvos kariuomenės savanorių suvažiavimas⁷. Šalia šio skelbimo išspausdintas ir kitas – „Organizuojasi Kaune“, kuris tą pačią dieną kvietė: „Išstarnavusiųjų Lietuvos savanorių reikalams apsvarstyti [...] Šaulių salėje šaukiamas iniciatorių grupės pasitarimas“⁸. Vadinasi, tą pačią dieną turėjo įvykti du savanorių suvažiavimai, kurių tikslas buvo įkurti organizaciją. Apie kauniškių susirinkimą rugsėjo 4 d. „Rytas“ apgailėstaudamas rašė, kad savanoriai renkasi ir Kaune, nors Šakių suvažiavimas buvo jau seniai numatytas. Straipsnyje teigiama, esą geriau būtų buvę visiems vykti į Šakius, „kad nebūtų bereikalingo organizacinių jėgų skaldymo“.

³ Lazauskas, M. Lietuvos kariuomenės savanorių sąjungos įsikūrimo pradai. *Savanoris 1918–1920*. Kaunas, 1929, p. 197.

⁴ *Ten pat*.

⁵ *Ten pat*, p. 198.

⁶ 1919 m. savanoris J. S., Savanorio laiškas. *Trimitas*. 1926, balandžio 22.

⁷ Lietuvos savanoriai organizuojasi. *Rytas*. 1926, rugsėjo 3.

⁸ *Ten pat*.

nes „suvažiavime pageidaujama kuo daugiausia buvusių savanorių, kad palaidų savanorių susiorganizavimas yra pirmaeilis svarbos uždavinys“⁹. Šakių suvažiavimo organizatoriai buvo numatę ir galimybę atvykti į jų rengiamą suvažiavimą iš kitur. Pasak jų, lengviausia Šakius pasiekti garlaiviu iki Gelgaudiškio, o ten jų lauks arkliai į Šakius. Buvo pasirinkta ir nakvynė. Tačiau kauniečiai vis tiek susirinko savame mieste, pakviesti iniciatorių savanorių M. Lazausko, Stasio Butkaus, Vinco Girskio, Jurgio Ramanausko. Šaulių sąjungos salėje susirinko 60 savanorių¹⁰, o buvo tikėtasi tik keliolikos¹¹. Susirinkimo pirmininku buvo išrinktas M. Lazauskas, ūkininkas iš Lapių (netoli Kauno – *autorės pastaba*), sekretoriumi – karininkas Vladas Girštautas, Piliėčių apsaugos departamento valdininkas. Buvo nutarta, kad „reikalinga atskira savanorių organizacija dėl ekonominių, istorinių, kultūrinių bei tautinių motyvų“¹², kuri apimtų visą Lietuvą, o jos centras būtų Lietuvos sostinėje ir skyriai provincijoje. Taip pat aptartas klausimas dėl Vilniaus vadavimo ir išreikštas pasipiktinimas, kad valdiškose įstaigose sėdi nelietuviai. Sudaryta organizacijos įstatų rengimo komisija: pirmininku paskirtas V. Girštautas, pavaduotoju – Jurgis Kiaunis, sekretoriumi – M. Lazauskas, nariais – plk. Petras Bizokas, Liudas Vailionis, Liudas Gira, Karolis Dineika, kandidatas Vincas Girskis. Jie turėjo susisiekti su Šakių ir Joniškėlio savanoriais ir bendrai parengti įstatų projektą. Komiteto nariai įstatų rengimo darbus pasiskirstė taip: plk. P. Bizokas ir M. Lazauskas turėjo parengti medžiagą ir projektą apie sąjungos tikslus, V. Girštautas ir V. Girskis – apie sąjungos sudėtį, narių teises ir pareigas, L. Gira ir prof. L. Vailionis – apie kultūros ir istorijos reikalus, J. Kiaunis – apie tautos sąmonės ugdymo reikalus, o atsargos plk. V. Grigaliūnas-Glovackis – apie ekonominius reikalus.

Apie šį savanorių susirinkimą „Ryto“ autorius, pasirašęs raide „a“, informavo, kad kauniečių susirinko mažai, nes tam nebuvo tinkamai pasirengta, paskubėta, be to, jį šaukė mažai kam žinomas iniciatorius. Pasak straipsnio autoriaus, pakeisti susirinkimo datą, daryti vėliau ar tuoj po Šakių suvažiavimo, M. Lazauskui siūlė ir laikraščio redakcija, „paakinta kai kurių savanorių“¹³. Tokie tekstai leidžia daryti prielaidą, kad Kauno savanorių suvažiavimas įvyko be išankstinio derinimo su krikščionimis demokratais. 1929 m. išleistoje knygoje „Savanoris 1918–1920“ M. Lazauskas šį įvykį prisimena kiek kitaip. Jis teigė, kad „susirinkimas Kaune neįvyko šakiečių raginimo dėka arba noru šakiečiams užbėgti už akių. Tai buvo tik supuolimas, nes jie visai nežinojo apie Šakiuose šaukiamą susirinkimą“¹⁴. Dėl nežinojimo tenka suabejoti, nes skelbimai buvo

⁹ Savanorių dėmesiui. *Rytas*. 1926, rugsėjo 4.

¹⁰ Kituose šaltiniuose 61, nes ne visi profesorių Liudą Vailionį laikė savanoriu.

¹¹ Lazauskas, M. Lietuvos kariuomenės savanorių sąjungos įsikūrimo pradai. *Savanoris 1918–1920*. Kaunas, 1929, p. 198.

¹² Savanorių iniciatyvinės grupės pasitarimo, įvykusio 1926 m. rugsėjo 5 d., protokolas. *Lietuvos centrinis valstybės archyvas (toliau – LCVA)*. F. 560, ap. 1, b. 103, lap. 37.

¹³ a, Savanorių susirinkimas Kaune IX-5. *Rytas*. 1926, rugsėjo 7.

¹⁴ Lazauskas, M. Lietuvos kariuomenės savanorių sąjungos įsikūrimo pradai. *Savanoris 1918–1920*. Kaunas, 1929, p. 199.

vieši, įdėti spaudoje. Šių faktų sugretinimas leidžia teigti, kad apie susirinkimus žinojo ir kauniečiai, ir šakiečiai. Gali būti, kad įtakos turėjo ir ambicijos – kaip provincijoje susirinkimas galėjo įvykti anksčiau nei sostinėje.

Savanorių sąjungos steigimas Šakiuose buvo pabrėžęs dar 1926 m. pradžioje, bet steigiamasis susirinkimas įvyko tik rugsėjo 5 d. Jo iniciatoriai – Antanas Šukys, Vincas Jurgila, Antanas Kibirkštis ir Kazys Matulevičius, dar vasarą buvo sutarę šaukti suvažiavimą, kurį pavadino „Pirmuoju Lietuvos kariuomenės savanorių suvažiavimu“. Iniciatoriai norėjo, kad jis taptų visos Lietuvos savanorių suvažiavimu. Tačiau įvykiai susiklostė kiek kitaip.

Rugsėjo 5 d. Šakiuose susirinko apie 100¹⁵ savanorių ne tik iš Šakių, bet ir iš Kauno, taip pat Rokiškio apskrities (kitais duomenimis – 70)¹⁶. Kiti, sužinoję apie suvažiavimą iš spaudos, smeikino telefonogramomis. Pirmasis suvažiavimą pasveikino III Seimo narys A. Smetona, tuo metu buvęs Birštono kurorte, antrasis – Karo mokyklos inspektorius (po kelių savaitių tapęs jos viršininku) plk. lt. Pranas Kaunas ir kt.¹⁷ Šaulių sąjungos vardu pasveikino plk. Teodoras Daukantas ir Rapolas Skipitis. Daugiausia sveikinimų buvo sulaukta iš vietinių šakiečių organizacijų: Lietuvos katalikų moterų draugijos, Lietuvos ūkininkų sąjungos nario A. Duobos¹⁸, Lietuvos darbo federacijos nario Jono Mačiulaičio¹⁹, Šaulių sąjungos 216 būrio šaulio, Pavasario sąjungos Šakių ir Vilkaviškio skyrių atstovų. Suvažiavimą atidarė Vyčio kryžiaus kavaliereus ats. kar. A. Jurgila, į prezidiumą buvo pakviesti plk. V. Grigaliūnas-Glovackis iš Kauno, J. Andriulis iš Vilkiškio ir A. Šukys iš Šakių. Pirmininkavo plk. V. Grigaliūnas-Glovackis, kaip vyriausias amžiumi ir laipsniu. A. Šukys pateikė įstatų projektą, kurį buvo nutarta pataisyti ir kartu su Kauno atstovais parengti bendrus įstatus. Šiems darbams atlikti buvo išrinktas ir Organizacinis komitetas, į kurį įėjo: ats. plk. Vincas Grigaliūnas-Glovackis, plk. lt. P. Kaunas, Račiūnas, K. Matulevičius ir V. Jurgila. Suvažiavimo dalyviai aptarinėjo ne tik organizacinius reikalus, bet ir pareiškė susirūpinimą dėl „pakilusios streikų bangos, komunistų demonstracijų, komunistinės agitacijos ir organizavimosi komunistų po profsąjungų priedanga ir apie lenkų pavojų“²⁰ ir pasiryžimą budėti Tėvynės sargyboje, auklėtis kariškai ir rūpintis ekonominiais savanorių reikalais²¹. Taip šį suvažiavimą aprašė „Rytas“, be to, dar paminėjo, kad savanorius pasveikino Prezidentas dr. Kazys Grinius.

Trečioji savanorių organizavimosi vieta – Joniškėlis. Čia susirinko daugiau kaip

¹⁵ *Ten pat.*

¹⁶ Paažerietis, J. Pirmas Lietuvos kariuomenės savanorių suvažiavimas Šakiuose. *Rytas*. 1926, rugsėjo 15.

¹⁷ Šakių skyrius. *Savanoris 1918–1920*. Kaunas, 1929, p. 233.

¹⁸ Skyrių protokolų nuorašai. 1926 m. rugsėjo 5 d. Šakių steigiamojo suvažiavimo protokolas. *LČVA*. F. 560, ap. 1, b. 2, lap. 47.

¹⁹ *Ten pat.*

²⁰ Savanorių suvažiavimas Šakiuose. *Rytas*. 1926, rugsėjo 10.

²¹ Paažerietis, J. Pirmas Lietuvos kariuomenės savanorių suvažiavimas Šakiuose (straipsnio tęsinys). *Rytas*. 1926, rugsėjo 16.

400 Lietuvos vasaros rytų partizanų²² ir savanorių²³. Jie pritarė Savanorių sąjungos kūrimo idėjai, bet išsamesnių aprašymų, kaip vyko susirinkimas, nepavyko rasti.

Nors savanorių vienijimas prasidėjo trijose vietose, bet jo tąsa buvo sukoncentruota tik vienoje. Jau rugsėjo 9 d. Kaune susirinko Šakių ir Kauno organizaciniai komitetai dėl įstatų projekto parengimo. Dokumentu pagrindu buvo paimtas Šakių skyriaus projektas, taip pat nutarta, jei bus įmanoma, susipažinti ir su pasaulinės Didžiojo karo dalyvių organizacijos įstatais²⁴. Kitas ne mažiau svarbus darbas buvo sušaukti savanorių suvažiavimus visose apskrityse ir įkurti ten organizacijas, kad lapkričio 23 d. būtų galima sušaukti visuotinį suvažiavimą.

Savanorių organizaciniai darbai sukėlė nemenką susidomėjimą visuomenėje ir spaudoje. Tenka tik stebėtis, kiek daug dėmesio buvo skirta šios visuomeninės organizacijos kūrimuisi. Nė viena iki tol įsikūrusi buvusių karių organizacija nesulaukdavo tiek spaudos dėmesio (tuomet jau veikė trys buvusių karių organizacijos: Lietuvos karo invalidų Vyčių brolija, Lietuvos karo invalidų sąjunga ir Atsargos karininkų sąjunga). Apie savanorius rašė visų partijų laikraščiai ir oficiozas „Lietuva“. Daugiausia dėmesio savanoriams skyrė „Lietuvos žinios“, „Rytas“ ir „Tautos valia“, kiek mažiau – „Socialdemokratas“, „Darbininkų atstovas“ ir „Lietuvis“. Tad nebus suklysta teigiant, kad tai buvo svarbus to meto įvykis, atkreipęs visų Lietuvos politinių jėgų dėmesį. Savo laikraščiuose aršiai polemizavo itin šiuo klausimu domėjęsi valstiečiai liaudininkai ir krikščionys demokratai. Tai rodo, kad abi politinės jėgos norėjo užsitikrinti naujosios organizacijos palankumą ir jos valdžioje pastatyti savo partijų atstovus.

Po Kauno ir Šakių organizacinių komitetų pirmojo posėdžio „Ryte“ buvo išspausdintas slapyvardžiu Notus pasirašiusio autoriaus straipsnis „Lietuvos savanorių sąjungos reikalai“. Straipsnis pradamas mintimi, kad tautų gyvenime krašto gynimas negali būti tik kariuomenės reikalas, prie šio darbo turi prisidėti visa tauta. Notus teigė, kad Vokietijoje, Lenkijoje, Prancūzijoje jau susibūrusios didžiulės buvusių karių organizacijos, tad reikia ir „mums susirūpinti“, nes „ne paslaptis, kad komunistai jau išvystė *energingą veikimą*. Jie išnaudos kiekvieną klaidingą demokratinės valdžios žingsnį pasėti masėse nepasitikėjimą“²⁵. Straipsnio autorius, siūlydamas nelaukti rankas sudėjus, tvirtino, kad Savanorių sąjunga reikalinga ne tik stiprinti kariuomenę, bet ir „tautiniams interesams apdrausti nuo „profesinės“ politikos rūpinamų mūsų kraštui nesmagumų ir ginti pačius savanorių ekonominius interesus“²⁶. Todėl, jo teigimu, savanorių organizavimasis yra pribrendęs ir turi būti labai skubiai įgyvendintas.

²² Joniškėlio partizanų susirinkimas nebuvo įtrauktas į organizacijos kūrimą, nes jie nebuvo pripažinti savanoriais.

²³ Lazauskas, M. Lietuvos kariuomenės savanorių sąjungos įsikūrimo pradai. *Savanoris 1918–1920*. Kaunas, 1929, p. 198–199.

²⁴ 1926 m. rugsėjo 9 d. Savanorių organizacijos įstatų projektui rengti komisijos protokolas. *LCVA*. F. 560, ap. 1, b. 2, lap. 71.

²⁵ Notus, Lietuvos savanorių sąjungos reikalai. *Rytas*. 1926, rugsėjo 12.

²⁶ *Ten pat*.

Didžioji dalis „Ryto“ straipsnių, susijusių su savanoriais, sulaukdavo „Lietuvos žinių“ atsakymo ir aštrių komentarų. Ne išimtis ir rugsėjo 15-ąją „Lietuvos žiniose“ išspausdintas straipsnis „Dėl savanorių sąjungos“, kuriame rašoma apie naują laikotarpį valstybėje, sudariusį sąlygas savanoriams kurti savo organizaciją, nes esą jie labai nukentėję nuo krikdemų viešpatavimo. Autorius patenkintas tokia situacija ir tuo, kad savanoriai pasisiūlė dirbti krašto gerovei, bet „nelemtas partinis kirminas ir čia ima graužti“²⁷. Prisimenant Kauno savanorių susirinkimą džiaugiamasi, kad jis, nors ir prieš „Ryto“ valią, bet vis tik įvyko. Taip pat laikraštis išvelgė „Ryto“ norą „monopolizuoti sau ir šią sąjungą ir sėti savanorių tarpe nepasitikėjimo dabartine vyriausybe“²⁸, todėl savanoriai turi šį krikščionių demokratų darbą tinkamai įvertinti ir pasipriešinti. Baigdamas autorius pridūrė, kad „sąjunga gali būti bepartyvė ir rūpintis ekonominiais ir kultūriniais savanorių reikalais“²⁹.

Panašaus turinio straipsnis „Savanorių organizacijos idėja ir reakcininkų užgaidos“ po dvielių dienų pasirodė ir „Lietuvos žiniose“. Autorius, pasivadinęs Albusu, aršiai puolė „Rytą“. Beje, šiame straipsnyje pirmą kartą, kalbant apie savanorius, buvo pavartota sąvoka „fašizmas“. „Rytas“ neatsitraukdamas nuo agitacijos kariuomenėje tuojuo įsitvėrė savanorių organizacijos idėjos, kad primetus jai savo fašizmo spalvos“³⁰, be to, autorius žino, „kad reakcininkų jau ne kartą galvota apie diktatūras ir ruošta „fašistų“ žygiai – tai laikome reikalingu perspėti savanorius, kad jie budėtų ir netaptų klusniųjų avantiūristų vykinimo įrankių“ ir nepakliūtų į „krikdemų statomus žabangus“³¹.

Šių dviejų priešiškų partijų laikraščių „dalijimasi“ savanoriais galima stebėti iki pat perversmo. Juose atsispindėjo kiekvienas su sąjungos kūrimusi susijęs žingsnis, be to, kiekvienas pateikdavo kiek kitokią to paties įvykio versiją arba jiems nenaudingus faktus tiesiog nutylėdavo. Tiesa, reikia pripažinti, kad „Ryto“ straipsniai buvo žymiai korektiškesni ir ramesni nei „Lietuvos žinių“, kuriose jaučiama isterija dėl kiekvieno krikdemų žingsnio.

Susidomėjimą savanoriais parodė ne tik šios dvi partijos, bet ir tautininkai. Kaip antai A. Smetona, „Lietuvyje“ rašydamas apie Šakių savanorių suvažiavimą, priminė: „Šakiečiai ne žodžiais, o savo pasiryžimu peikia tokį gyvenimą ir ilgisi praėjusios savanorių gadynės“³², kad jame vyravo valstybiška idėja, kurią „gerokai pakirto per tuos kelerius metus partijų rietenos ir barniai“³³. Panašias mintis jis dėstė kitame straipsnyje apie savanorius. A. Smetonos kritikos teko ir krikdemams, ir valdžiai, kuri „nenorėjo šiaip ar taip reaguoti į savanorių reikalus“. Jo teigimu, dabar besiburiančių savanorių tikslas yra dvejojpas – „sudaryti ištikimų Lietuvos sūnų atsargą, kuri reikalui esant,

²⁷ Bal–tis, H. Dėl savanorių sąjungos. *Lietuvos žinios*. 1926, rugsėjo 15.

²⁸ *Ten pat.*

²⁹ *Ten pat.*

³⁰ Albus, Savanorių organizacijos idėja ir reakcininkų užgaidos. *Lietuvos žinios*. 1926, rugsėjo 17.

³¹ *Ten pat.*

³² Sm., A. Savanorius atsiminus. *Lietuvis*. 1926, rugsėjo 10.

³³ *Ten pat.*

galėtų aktyviai paremti mūsų kariuomenę ir rūpintis ekonominiais ir kultūriniais reikalais³⁴. Kituose A. Smetonos straipsniuose išryškėjo, kaip tautininkai įsivaizdavo Savanorių sąjungos vaidmenį. Jų manymu, tai – nepartinė organizacija, kuri reaguotų į „visus pasikėsinimus, ar jie eitų iš dešinės, ar iš kairės, ją monopolizuoti“³⁵, o jos tikslas – „Karių savanorių draugė – tautiškumo ir valstybiškumo idėjos nešiotoja“³⁶. Tautininkai, regėdami tokią Savanorių sąjungą, bandė ją patraukti į savo pusę, tačiau tai buvo daroma labai iš tolo, nesivieliant į liaudininkų ir krikdemų ginčą, bet abi partijas kritikuojant.

Kaip matyti iš spaudos apžvalgos, savanorių kuriama sąjunga buvo svarbi trims jėgoms – krikdemams, valstiečiams liaudininkams ir tautininkams. Socialdemokratų ir komunistų spauda savanoriams tiek daug dėmesio neskyrė. Rugsėjo 30 d. „Socialdemokratas“ rašė, kad jiems nėra lygintini ūkininkai savanoriai su darbininkais savanoriais, tad kam reikia savanoriams organizuotis, jeigu tai daro rinkimuose „suvalioti reakcininkai“, kurie, nepasitikėdami liaudimi, bando suburti „savo vadovybėje visus nepatenkintus dabartinę valdžią ir tvarką, bando iš jų sudaryti tokią jėgą, kurią esant reikalui būtų galima pavartoti aktiniam puolimui“³⁷. Laikraštis konstatavo, esą fašistai klerikalai į savo fašistines organizacijas bandys įtraukti ir savanorius. Socialdemokratai nebandė skverbtis į šią organizaciją, tik įspėjo darbininkus dėl jos fašistinio pobūdžio. „Darbininkų atstovas“ vedamajame jau spalio 2 d. pareiškė, kad krikščionys demokratams sumanė po „savanorių organizacijos priedanga sutverti kademų“³⁸ ginkluotą pajėgą³⁹, liaudininkai tikisi, kad pastariesiems nepavyks. Straipsnis baigiamas labai įdomia ir pranašinga mintimi: „Bet kol liaudininkai snaus, kademų ginkluoti būriai gali atsidurti palei valdžios įstaigas“⁴⁰. Po vedamuoju stambiu šriftu išspausdinta trumpa žinutė: „Kadema! ruošia perversmą! Budėkite! Varoma kuo plačiausiai judašimtiška agitacija kariuomenėje, šauliuose, ypač savanoriuose“⁴¹.

Atsiliepdami į tokius straipsnius spaudoje, Kauno, Šakių ir Panevėžio organizaciniai komitetai paskelbė: „[...] visi gandai, kad tveriamoji sąjunga esanti kurios nors partijos padaras ir turinti paslėptus tikslus, yra grynas pasimanymas“⁴². Steigėjų manymu, sąjunga turėjo būti nepartinė, todėl įstatuose jie nurodė tokį veiklos tikslą: „Saugoti ir ginti Lietuvos laisvę ir nepriklausomybę, kelti ir ugdyti tautinę lietuvių sąmonę, gerinti savo narių ekonominę būklę, rūpintis Lietuvos karžygių atminimo

³⁴ Sm., A. Savanoriams sujudus. *Lietuvis*. 1926, spalio 1.

³⁵ *Ten pat*.

³⁶ Sm., A. Karių savanorių draugė. *Lietuvis*. 1926, lapkričio 11.

³⁷ Savanoriai darbininkai, apsisaugokit! *Socialdemokratas*. 1926, rugsėjo 30.

³⁸ „Kadema!“ – krikdemų atitikmuo (*red. past.*).

³⁹ Fašistai organizuojasi, o darbininkams nevalia. *Darbininkų atstovas*. 1926, spalio 2.

⁴⁰ *Ten pat*.

⁴¹ *Ten pat*.

⁴² Raštas savanorių organizacijos reikalui. *LČVA*. F. 560, ap. 1, b. 189, lap. 20–21.

pagerbimu⁴³. Šiems tikslams pasiekti savanoriai planavo dirbti kartu su Šaulių ir Atsargos karininkų sąjungomis⁴⁴.

Nuo rugsėjo 9 d., kai buvo susirinkę dviejų apskričių organizaciniai komitetai, sąjungos kūrimas vyko labai sparčiai. Per du mėnesius, iki lapkričio 7 d., buvo įkurta 14 skyrių: rugsėjo 15 d. – Kėdainiuose, rugsėjo 26 d. – Panevėžyje, rugsėjo 27 d. – Šiauliuose, spalio 3 d. – Raseiniuose, spalio 10 d. – Vilkaviškyje, spalio 17 d. – Rokiškyje ir Marijampolėje, spalio 31 d. – Tauragėje ir Trakuose, lapkričio 1 d. – Kretingoje, lapkričio 5 d. – Telšiuose, lapkričio 7 d. – Ukmergėje ir Seinuose⁴⁵. Jų kūrimai akylai stebėjo spauda ir diskusija dėl Savanorių sąjungos tęsėsi toliau. Ypač ji suaktyvėjo, kai spalio 23 d. buvo išleistas pirmasis laikraščio „Tautos valia“ numeris. Tai buvo savaitinis politikos ir literatūros laikraštis. Laikraščio tikslai buvo: „[...] padėt susispiestį į būrį visiems tiems, kas brangina Lietuvą labiau už nudėvėtas doktrinas, kas pasiilgęs kuriamojo darbo.[...] mums ne partijas rūpi steigti, jų per akis turime Lietuvoje, bet rūpi tėvynės darbininkus telkti krūvon“⁴⁶. Jo redaktoriumi buvo iš vienas Lietuvos kariuomenės kūrėjų, savanoris, dviejų Vyčiaus kryžiaus ordino kavalierius ats. plk. V. Grigaliūnas-Glovackis. Jis buvo ir aktyvus steigiamos Savanorių sąjungos organizatorius, dalyvavo ir rengė ne vieną apskirtyse vykusį savanorių susirinkimą ir buvo išrinktas į jų organizacines valdybas. Tad buvo visiškai dėsninga, kad pirmajame laikraščio numeryje ne taip mažai vietos skirta savanoriams. Jie prisiminti vedamajame: „Šiandien diskutuojama dėl steigiamos Savanorių Sąjungos tikslų, kai niekas iš „tikrosios demokratijos“ eilių neišdrįsta išsižioti dėl viešai veikiančių bolševikų organizacijų“⁴⁷. O straipsnyje „Senoji gvardija“ minimas komunistų laikraštis „Darbininkų atstovas“, profsąjungos ir „komječekikos“⁴⁸, kurios „ruošia tėvynei kruviną galą. Pilsudskis vėl taikstosi smogti[...]. Gedimino pilis plėšriųjų vanagų naguose tebesikankina“⁴⁹. Todėl senosios gvardijos darbai dar nebaigti ir „ji šiandien vėl telkiasi krūvon, steigia Savanorių sąjungą, kad vienoje šeimoje apsvarsčius kas reikia daryti“⁵⁰. Toliau straipsnyje kviečiama burtis į sąjungą, nes tokios sąjungos kūrimui gali priešintis tik tas, kuriam nerūpi Lietuvos gerovė ir laisvė. „Tautos valios“ pasirodymas ir atviras paaiškinimas, kam reikalinga savanorių organizacija, buvo lyg žibalo šliūkštelėjimas į ugnį. „Lietuvos žinios“ jau spalio 26 d. rašė, kad „Tomkus ir Glovackis išleido tipingą savo fizionomijoms laikraštuką“, iš kurio matyti, kad jis yra „Ryto“ bendradarbių leidžiamas ir bus jo palydovas bei „autonominis „Ryto“ skyrius

⁴³ Lietuvos kariuomenės savanorių sąjungos įstatai. *LCVA*. F. 560, ap. 1, b. 3, lap. 290.

⁴⁴ Raštas savanorių organizacijos reikalui. *LCVA*. F. 560, ap. 1, b. 189, lap. 20–21.

⁴⁵ Lazauskas, M. Lietuvos kariuomenės savanorių sąjungos įsikūrimo pradai. *Savanoris 1918–1920*. Kaunas, 1929, p. 219–241.

⁴⁶ Vedamasis. *Tautos valia*. 1926, spalio 23.

⁴⁷ *Ten pat*.

⁴⁸ Komunistinių kuopelių pavadinimas iš rusų k. (*red. past.*).

⁴⁹ Senoji gvardija. *Tautos valia*. 1926, spalio 23.

⁵⁰ *Ten pat*.

„fašistų“ ir degutininkų reikalams⁴⁵¹. Visas straipsnis persmelktas neapykanta viskam, kas krikščioniška, kritikuojamas kiekvienas žodis ir sakiny, o ats. plk. V. Grigaliūnas-Glovackis „sumaišytas su žeme“, be to, priminti ir laikai, kai jis kovojo su bolševikais ir „kišo žmones po ledu“⁴⁵². Toks „Lietuvos žinių“ puolimas prieš „Tautos valią“ suprantamas, nes ir pastaroji nelabai rinko žodžius, kai valstybės tvarką ir Vyriausybę pavadino „Šleževičiaus, Poželos ir Finkelšteino tiranija“⁴⁵³.

Drabstymasis purvais spaudoje parodė, kokia neapykanta tvyro tarp pozicijos ir opozicijos. Ta kova buvo pastebima ir savanorių suvažiavimuose, kai į juos atvykdavo krikdėmai, tautininkai ir valstiečiai liaudininkai. Pavyzdžiui, Vilkaviškio savanorių suvažiavime dalyvavo Tautininkų frakcijos Seime narys kunigas Vladas Mironas, pavasarininkų atstovas Šakelė-Ruišys ir Valstiečių liaudininkų sąjungos Apskritis komiteto atstovas Vincas Rudvalis. Pastarasis perspėjo visus savanorius nepasiduoti kurios nors partijos politinėms pinklėms, nes „esą žinių, kad tai norima daryti ir net daroma“⁴⁵⁴. Valstiečiams liaudininkams nepatiko ir išrinktas Vilkaviškio skyriaus pirmininkas, nes jis, Rudvalio tvirtinimu, yra Ūkininkų sąjungos aktyvus agitatorius, nors ir nepartinis. Valstiečiams liaudininkams pyktį kėlė ir tai, kad suvažiavimo prezidiumas visiems savanoriams siūlė „Tautos valios“ numerius.

Tas partinis skirtumas buvo juntamas ir kituose savanorių suvažiavimuose. Paprastai savanoriai pasiūsdavo sveikinimus Prezidentui, krašto apsaugos ministru ar kariuomenei ir Ministrui Pirmininkui Mykolui Šleževičiui. Galima pastebėti, kad savanoriai visada su ovacijomis pritardavo Prezidentui ir krašto apsaugos ministru siunčiamiems sveikinimams, bet premjerui skirti sveikinimai būdavo priimami „nebylia tyla“⁴⁵⁵. Šie faktai leidžia daryti prielaidą, kad savanorių organizacijoje buvo įvairių politinių pažiūrų žmonių, kurie kovojo dėl valdžios; tai lėmė daugiau išoriniai dalykai – akivaizdus politinių jėgų kišimasis į organizacijos reikalus.

Lapkričio 7 d. Kaune įvyko savanorių organizacinių komitetų atstovų suvažiavimas. Jame dalyvavo 41 atstovas iš Alytaus, Biržų, Kauno, Kėdainių, Marijampolės, Pasvalio, Raseinių, Rokiškio, Seinų, Šakių, Šiaulių, Tauragės, Telšių, Trakų ir Vilkaviškio⁴⁵⁶. Suvažiavimo dienotvarkėje buvo numatyta paskirti savanorių suvažiavimo datą, išrinkti laikiną organizacinę valdybą, apsvarstyti įstatus ir kt. Savanorių susirinkimas į šį suvažiavimą buvo svarbus įvykis ir sulaukė sveikinimų iš Respublikos Prezidento dr. K. Griniaus, krašto apsaugos ministro plk. Juozo Papečkio, Šaulių sąjungos ir A. Smetonos. Žodžiu susirinkusiuosius sveikino: krašto apsaugos ministro vardu – plk. lt. Jonas Gričius, „Tautos valios“ redaktorius Juozas Tomkus

⁵¹ A–va, Napoleonai iš kanapių. *Lietuvos žinios*. 1926, spalio 26.

⁵² *Ten pat*.

⁵³ *Ten pat*.

⁵⁴ Savanoris, Savanorių susirinkimas Vilkaviškyje. *Lietuvos žinios*. 1926, spalio 27.

⁵⁵ Koresp., Savanorių suvažiavimas Marijampolėje. *Rytas*. 1926, spalio 20.

⁵⁶ 1926 m. lapkričio 7 d. LKS organizacinių apskričių komitetų suvažiavimo protokolas. *LCVA*. F. 560, ap. 1, b. 191, lap. 1.

(savanoris, studentas), Atsargos karininkų sąjungos vardu – plk. Teodoras Daukantas, aušrininkas gen. Jonas Bulota, Kėdainių savanorių vardu – J. Gėgžna, Vasaros rytų partizanų vardu – Gudelis, Vilniaus lietuvių jaunimo „Ažuolo organizacijos“ vardu – Niaura, sveikinimą raštu atsuntė Lietuvos jūrų skautai. Išklause sveikinimus, savanoriai nutarė sušaukti suvažiavimą ne anksčiau kaip gruodžio 27 d. ir ne vėliau kaip 1927 m. vasario 16 d. Valdybą buvo nutarta rinkti iš 5 narių ir 3 kandidatų. Į valdybą pateko: ats. ltn. Algirdas Sliesoraitis, prof. J. Elisonas, III Seimo narys valstietis liaudininkas ats. plk. ltn. Antanas Zubrys, Kazys Matulevičius, III Seimo narys valstietis liaudininkas Kazys Bieliūnas (Rokiškio organizacinio komiteto pirmininkas), Jurgis Kiaunis (savanoris, studentas) ir J. Pautienius, kandidatais – Jonas Kalnėnas, Misiūnas. A. Smetona buvo išrinktas valdybos garbės pirmininku. Įstatus parengti buvo pavesta išrinktai Organizacinei centro valdybai. Ji turėjo įstatus peržiūrėti, atspausdinti ir išsiuntinėti į apskritis, kad su jais susipažintų ir pareikštų savo nuomonę. Suvažiavime apsvaistyti ir aktualūs visuomeninio gyvenimo klausimai: pasisakyta dėl steigiamų lenkiškų mokyklų ir komunistų propagandos. Savanoriai nutarė priminti Vyriausybei, kad „tokie apsišėkimai yra kraštui labai pavojingi, pražūtingi Lietuvos nepriklausomybei, dėl kurios savanoriai yra kovoję“⁵⁷. Centro valdybai pasiūlyta prisidėti prie dr. J. Basanavičiaus ir Prezidento K. Griniaus garbingų jubiliejų minėjimo ir išsirinkti laikraštį, kuriame bus skelbiama visiems savanoriams svarbi informacija. Tai daryti nuspręsta „valstybiškai nusistačiusioje spaudoje, išskiriant komunistinę ir „Tautos valią“, kurie netinka savanorių dvasiai“⁵⁸. Toks savanorių pasirinkimas, galima teigti, yra aiškus, nes į centro valdybą buvo išrinkti net du Valstiečių liaudininkų partijos atstovai. Kiti centro valdybos nariai labiau rėmė dešiniąsias partijas: A. Sliesoraitis, K. Matulevičius (vėliau aktyvūs voldemarininkai), J. Kiaunis (tautininkas), prof. J. Elisonas ir J. Pautienius.

Savanorių organizacinių komitetų atstovų suvažiavimą įvertinto ir oficiozas „Lietuva“ redakciniame straipsnyje. Lyginant archyve rastus protokolus ir tai, ką rašo laikraštis, tenka konstatuoti, kad oficiozas nerašė visos tiesos, pasirinkdamas tik „sau“ naudingus nutarimus. Nė vienu žodžiu nėra užsiminta, kad suvažiavimas įpareigojo centro valdybą išsiųsti rezoliuciją Vyriausybei, o ką jau kalbėti apie jos turinio pagarsinimą. Laikraštis džiaugėsi, kad savanoriai atsisakė savo informaciją skelbti „Tautos valioje“ ir kad „kuriamoji organizacija nebus įtraukta į partijų kovą“, taip pat pabrėžta, kad Vyriausybė tinkamai įvertins opozicijos pastangas ir „fašistinio plauko“ asmenų veiksmus ir ims įstatymuose numatytų sankcijų⁵⁹. Aštrus oficiozo tonas apie opozicijos darbą tarp savanorių neatspindėjo tiesos. Valstiečiai liaudininkai taip pat vykdė propagandą ir siuntė savo partijos narius į savanorių suvažiavimus, garsiai šaukdami, kad tai daro tik opozicija. Šį faktą patvirtina ir aplinkraštis, skirtas apskričių komite-

⁵⁷ *Ten pat*, lap. 2.

⁵⁸ *Ten pat*.

⁵⁹ Savanoriai ir opozicija. *Lietuva*. 1926, lapkričio 10.

Antanas Zubrys

pasireiškęs. Jo manymu, tai „išėjo sveikas gaivališkas tautos savisaugos instinkto reiškinys“ ir pradėjo kurtis „[...]visai naujas visuomeniškas ir drauge politiškas faktorius, kuriam visa lems net jau netolimoj ateity neabejotinus ir vis didėjančios svarbos ir reikšmės“⁶⁰. L. Gira aptaria pozicijos ir opozicijos požiūrį į šią organizaciją. Straipsnio autorius patvirtina anksčiau iškeltą teiginį, kad iš pradžių pozicija lyg ir išsigando naujos organizacijos, o vėliau ėmė aktyviai dalyvauti ją kuriant: „vartyti savo partinę agitaciją ir statyti savo žmones į organizacinius komitetus. Vyriausiai gi buvo veikta prieš įgijusį iš karto didelio pasisekimo savanorių tarpe nepriklausomąjį tautininką (man atrodo taip bus tiksliausiai jį pavadinti) ats. plk. V. Grigaliūną-Glovackį“⁶². Šio asmens teigimu, pozicija, labai apsidžiaugusi, kai į Organizacinį komitetą nebuvo išrinktas ats. plk. V. Grigaliūnas-Glovackis, pareiškė, kad savanoriai nenuėję opozicijos keliais ir nebetarnaus jos partiniams interesams. Taip pat L. Gira patikino, kad jei valstiečiai liaudininkai turės savanorių pasitikėjimą ir vykdys valstybiškus darbus, saugodami nuo bolševikų ir kitų priešų Lietuvą, „mes, šiandien opozicijos žmonės, dėl to nė kiek nešauksime, ir jų darbo savanoriuose negrausime“, bet „[...]jie kol kas elgiasi nelabai valstybiškai, o ne vienu atveju antivalstybiškai“⁶³.

⁶⁰ Valstiečių liaudininkų aplinkraštis apskrities komitetams savanorių reikalui (be datos). *Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos Rankraščių skyrius*. F. 199–292, lap. 2.

⁶¹ Gira, L. Savanoriai, pozicija ir opozicija. *Rytas*. 1926, lapkričio 16.

⁶² *Ten pat*.

⁶³ *Ten pat*.

tams savanorių reikalui. Jis pasirodė tuoj po lapkričio 7 d., kai buvo įsteigta savanorių Organizacinė centro valdyba. Aplinkraštyje buvo sakoma, kad „turite padaryti viską, kad pravedti atstovais (į savanorių suvažiavimą – *autorės pastaba*) tinkamus žmones“⁶⁰. Tai nebuvo atsitiktinumas, nes į centro valdybą įėjo du Valstiečių liaudininkų partijos atstovai Seimo nariai. Jie dar nuo rugsėjo mėnesio važinėjo po apskritis ir dalyvavo savanorių suvažiavimuose. Ypač aktyvus buvo ats. plk. A. Zubrys, tapęs Organizacinės centro valdybos pirmininku. Šiuos faktus patvirtina įdomus ir, manytume, pakankamai objektyvus Liudo Giros straipsnis „Ryte“. Autorius, džiaugdamasis, kad savanoriai vienijasi, net neprisiminė, koks dar visuomeninis judėjimas būtų taip energingai ir plačiai

Tuo, kad tarp savanorių veikė ir dešinieji, ir kairieji, abejoti netenka. Krikščionių demokratų paramą steigiant Savanorių sąjungą atskleidžia ir Darbo federacijos frakcijos Seime atstovo Kazimiero Ambrozaičio pateikta pataisa „Geležinkeliais ir tarnybiniais vagonais nemokamo susisiekimo“ įstatymui. Joje buvo siūloma: „Lietuvos kariuomenės savanoriai turi teisės nemokamai važinėti visais Lietuvos geležinkeliais ar tai vykstant į Lietuvos savanorių organizacijų suvažiavimus, kongresus ir kit. sav. organizacijos reikalais“⁶⁴. Prie projekto buvo raštas, kuriame paaiškinta, kodėl dabar reikalingas toks įstatymas: „[...] iš oro ir viduje priešai rengia Lietuvos Nepriklausomybės mirtį [...]. Nepaprastu greitumu savanoriai susibūrė į organizuotas eiles, kad budėti [...] Tėvynės laisvės sargyboje“⁶⁵. Vis dėlto Seimas šį Darbo federacijos projektą atmetė (balsavo: už – 11, prieš – 21)⁶⁶. Be to, didelio puolimo jis sulaukė ne tik Seime, bet ir spaudoje. „Lietuvos žinios“, šį įstatymo projektą pavadinusios „federantų“ kyšių savanoriams, pareiškė netikinčios, kad jis „gryna sąžine ineštas“ Seime svarstyti⁶⁷. Laikraščio manymu, taip norima iš valstybės išdo kompensuoti „Glovackio ir ko“ keliones į provinciją, kurių tikslas – kiršinti savanorius. Taip pat išreiškiama viltis, kad Seimas jį atmes, o Savanorių sąjunga pajėgs su Vyriausybe susitarti ir išsirūpins savanoriams svarbesnių ir naudingesnių įstatymų⁶⁸. III Seimas jokių įstatymų dėl lengvatų savanoriams nepriėmė, be to, tokių siūlymų iš kitų partijų nebuvo. Savanorių sąjunga savo pirmajame suvažiavime 1927 m. svarstė lengvatų klausimą ir jį surašė į Savanorių lengvatų įstatymo projektą. Įstatymu jis niekada netapo, bet didžioji dalis jo nuostatų buvo įgyvendintos iki 1938 m. ir tęsiamos iki sovietų okupacijos, bet taip ir nebaigtos.

Pirmasis Organizacinės centro valdybos posėdis įvyko lapkričio 8 d. Jame buvo pasiskirstyta pareigomis: pirmininku patvirtintas ats. plk. lt. A. Zubrys, vicepirmininkais – prof. J. Elisonas ir ats. vyr. lt. J. Kiaunis, sekretoriumi – K. Matulevičius, išdininku – ats. vyr. lt. A. Sliesoraitis, nariais – K. Bieliūnas ir J. Pautienius. Visuotinį savanorių suvažiavimą nutarta sušaukti 1927 m. sausio 8–9 dienomis⁶⁹. Besikurianti Savanorių sąjunga nevadino save partine organizacija, bet turėjo labai aiškia pilietinę poziciją, kurios nebijojo pareikšti. Vykdydama apskričių organizacinių komitetų nutarimą, jau antrajame posėdyje Organizacinė centro valdyba priėmė rezoliuciją, kurią įteikė Ministrui Pirmininkui ir paskelbė spaudoje. Rezoliucijoje sakoma: „Savanorių Organizacinė C V⁷⁰, [...] turi garbės atkreipti vyriausybės dėmesį į sekantį: [...] Gerbami žuvusių už Lietuvos Nepriklausomybę atmintį, savanoriai negali nutylėti apie

⁶⁴ *III Seimo stenogramos*. II sesija, 44 posėdis, 1926 m. lapkričio 19 d., p. 10.

⁶⁵ Vedamasis. *Tautos valia*. 1926, lapkričio 10.

⁶⁶ *III Seimo stenogramos*. II sesija, 44 posėdis, 1926 m. lapkričio 19 d., p. 14.

⁶⁷ Du savanoriai, Dėl federantų savanoriams kyšio. *Lietuvos žinios*. 1926, lapkričio 12.

⁶⁸ *Ten pat*.

⁶⁹ 1926 m. lapkričio 8 d. Laikinosios organizacinės centro valdybos protokolas Nr. 1. *LCVA*. F. 560, ap. 1, b. 191, lap. 3.

⁷⁰ Centro valdyba (*red. past.*).

tuos liūdnius faktus, kurie pasireiškia dabartiniu metu Nepriklausomoje Lietuvoje. 1) š. m. lapkričio 7 d. svetimas Lietuvai komunistinis gaivalas, tyčiodamiesi iš mūsų tautos idealų, iškabino Kaune įvairiose vietose, vėliavas, kurių kruviname fone įstatė Lenino, rusų ir visų tautų laisvės smaugėjo, paveikslus; 2) Lietuvos vyriausybė, nepaisant persekiojimų ir uždarymų lietuvių mokyklų mūsų amžinų priešų lenkų okupuotoje Lietuvos sostinėje, atidaro ir remia lenkiškas mokyklas, kai kur net tose vietose, kur atidarytoji lenkiškoji mokykla turi tikslo ne šviesti, bet ištautinti lietuviškai kalbančių šeimynų vaikus. Pažymėti reiškiniai prieštarauja lietuvių tautos dvasiai, Lietuvos Nepriklausomybės ideologijai. Mes, savanorių atstovai, su širdgėla primename Vyriausybei, kad tokie apsišaukimai kraštui yra labai pavojingi, pražūtingi Lietuvos nepriklausomybei, dėl kurios savanoriai yra kovoję⁷¹. Toks savanorių kreipimasis į Vyriausybę buvo aiškus signalas, kad jos vykdoma politika netenkina savanorių, taip pat pranešė apie neigiamas nuotakas visuomenėje. Įdomu tai, kad šią rezoliuciją pasirašė ir valstiečių liaudininkų atstovai Seimo nariai. Tai buvo bendra jų nuomonė. Tad visai nenuostabu, kad daugelyje savanorių suvažiavimų, kurie vyko po lapkričio 7 d., sveikinimų Vyriausybei nebebūdavo. Jie sveikindavo tik Prezidentą, krašto apsaugos ministrą ir Šaulių sąjungą. Tai buvo dėsninga, nes Vyriausybė nereagavo į jų rezoliuciją. Sovietinis istorikas E. Dirvelė taip aiškina šį faktą ir požiūrį į savanorius: „1926 m. lapkričio 13 d. „Lietuvos kariuomenės savanorių sąjungos“ CV įteikė Vyriausybei memorandumą, [...] į šį memorandumą, kaip į daugelį kitų panašaus turinio raštų, plaukiančių iš to paties šaltinio, vyriausybė neragavo“⁷². Nereagavimas – irgi atsakymas į klausimą. Nesulaukę atsakymo, savanoriai ėmėsi kitokių veiksmų. Jie energingai prisidėjo prie studentų organizuojamos demonstracijos, vis dar tikėdamiesi, kad Vyriausybė supras savo klaidas ir jas ištaisys.

Lapkričio 21 d. turėjo įvykti studentų ateitininkų ir neolitanų organizuojamas mitingas-demonstracija. Į šį renginį specialiais skelbimais kvietė „Rytas“ ir „Tautos valia“. Lapkričio 21 d. studentai negavo leidimo rengti demonstraciją, jiems buvo leista mitinguoti tik Liaudies namuose. Čia, officiozo „Lietuva“ teigimu, susirinko 600, o „Ryto“ – 1000, studentų ateitininkų, tautininkų, technikų ir tautiškai nusiteikusių, bet ir nepriklausančių jokioms korporacijoms jaunuolių⁷³, kurie priėmė tris rezoliucijas: dėl Lietuvos lenkinimo, dėl Lietuvos bolševizavimo ir dėl neleidimo surengti patriotinę eisną. Jose buvo iškeltos tos pačios problemos, kurias savo rezoliucijoje surašė ir savanoriai. Priėmę rezoliucijas mitingo dalyviai išėjo į gatvę ir, sustoję į eiles po 8–10 žmonių, patraukė į Karo muziejaus sodelį. Žygiuojančius ir giedančius Lietuvos himną bei kitas dainas, juos pasitiko raitoji policija ir 100 metrų ilgio pėsčiosios policijos užkarda. Studentai, kaip rašo „Lietuva“, bjauriais žodžiais: „žandarai, komisaro agentai

⁷¹ *Ten pat*, lap. 4.

⁷² Dirvelė, E. *Klasių kova Lietuvoje 1926 metais*. Vilnius, 1961, p. 168.

⁷³ Jurevičiūtė, A. Politinės studentų demonstracijos tarpukario Kaune. *Kauno istorijos metraštis*. Kaunas, 2002, t. 3, p. 131.

(vidaus reikalų ministras buvo socialdemokratas Vladas Požėla – *autorės pastaba*), išdavikai⁷⁴, iškoneiveikė policiją ir žygiavo toliau⁷⁴. Policija panaudojo prieš studentus jėgą ir bandė juos išvaikyti. Tai padaryti nepasisekė ir dalis studentų pasiekė Karo muziejaus sodelį. Iš jo policija taip pat norėjo studentus išvaryti, bet juos užstojo gen. ltn. Vladas Nagevičius ir neleido policijai įjoti į sodelį. Demonstracijos išvaikymas ir policijos elgesys su studentais sulaukė didžiulės reakcijos visų pakraipų spaudoje ir sukėlė visuomenės pasipiktinimą tokiu policijos elgesiu. Lietuvos universiteto senatas taip pat pareiškė savo nuomonę dėl lapkričio 21 d. įvykių. Senato nutarime, kurį pasirašė rektorius Mykolas Biržiška, apgailestaujama: „Lietuvos universiteto senatas pasigailėdamas konstatuoja žiaurų policijos elgesį prieš studentiją, kuri iki šiol nebuvo to užsitarnavusi, ir laiko tai ne jaunuomenės įžeidimu, bet ir keistu netaktu, kuris gali sudrumsti Universiteto gyvenimą ir tvarką“⁷⁵.

Valdžios politiką smerkiančią rezoliuciją dėl susidorojimo su demonstrantais parengė ir savanoriai. Jau kitą dieną Organizacinė centro valdyba susirinko į posėdį ir apsvarstė lapkričio 21 d. įvykius. Ji konstatavo, kad tais įvykiais „[...] vyriausybės buvo dalinai paneigtas CV š.m. lapkričio 11 d. nutarimas „Dėl nepamatuoto steigimo lenkiškų mokyklų ir komunistinės propagandos“, todėl atsižvelgdama į šių įvykių aplinkybes, nutarė pareikšti tokį protestą: „[...] Kuomet vyriausybė į savanorių protestą nerado reikalo atkreipti tinkamo dėmesio, š. m. lapkričio 21 d. valstybiniai ir tautiniai nusistačiusioji Lietuvos universiteto studentija, kurios tarpe randasi daug karių–savanorių, mėgino dar kartą priminti vyriausybei ir visuomenei, kad panašūs reikalai yra žalingi mūsų nepriklausomybei – vyriausybė paneigdamas studentijos ir kartu ir mūsų savanorių idealus, pavartojo niekur nepateisinamas brutalias pajėgos smurtą ir išniekino mūsų tautos šventovę Karo muziejų. [...] dėl aukščiausio paminėtų įvykių pareikšti vyriausybei griežtą protestą, o nukentėjusiems nuo smurto mūsų studentijai giliausią užuojautą“⁷⁶. Tuo metu Lietuvos universitete mokėsi ne vienas savanoris, aktyviai dalyvavęs rengiant demonstraciją. Tarp jų: dviejų Vyčio kryžių kavalieriai ats. plk. V. Grigaliūnas-Glovackis ir Jonas Karutis, Vyčio kryžiaus kavalieriai ats. mjr. Juozas Tomkus ir plk. ltn. Jonas Petraitis, savanoriai Antanas Koncė, Juozas Vaitkevičius, ltn. Antanas Rukša, ltn. Jonas Andriūnas, Savanorių sąjungos organizacinės centro valdybos sekretorius ats. ltn. A. Sliesoraitis, korporacijos „Neo Lithuania“ pirmininkas ats. vyr. ltn. Jurgis Kiaunis (Kiaunė). Savanorių dalyvavimą demonstruojame patvirtino ir „Lietuva“: „[...] fašistinių demonstracijų, organizacijų, organizuojamų savanorių, ir kurtymų į sukilimus tikslas yra ne krašto tvarka, jo gerovė, bet anarchija, netvarka, griežtas pasiryžimas neleisti Seimui dirbti“⁷⁷.

⁷⁴ Lapkričio 21 dienos įvykiai faktų šviesoje. *Lietuva*. 1926, lapkričio 26.

⁷⁵ Rektorius M. Biržiška, Universiteto Senato nusistatymas dėl lapkričio 21 d. įvykių. *Lietuva*. 1926, lapkričio 27.

⁷⁶ Laikinos organizacinės centro valdybos protokolas Nr. 6. *LCVA*. F. 560, ap. 1, b. 191, lap. 9.

⁷⁷ Dvi tiesos (vedamasis). *Lietuva*. 1926, lapkričio 27.

Valdžios susidorojimas su demonstracija, kurioje dalyvavo studentai savanoriai, kuriamai organizacijai buvo nemenkas smūgis. Savanoriai pasijuto nevertinami, niekinami. Tai buvo naudinga opozicijai ir tapo dar vienu pretekstu suaktyvinti veiklą. Savanorių visoje Lietuvoje buvo apie 10 tūkstančių. Jie buvo gerbiami visuomenėje ir turėjo autoritetą – juk dar tik prieš šešerius metus iškovoję Lietuvai svarbias pergalės, apgynė nepriklausomybę.

Ieškant atsakymo, ar kuriama savanorių organizacija turėjo būti įtraukta į organizuojamą perversmą, galima teigti, kad tokių minčių buvo ir jas buvo bandoma įgyvendinti. Gruodžio perversmo organizatorių vertinimu, Savanorių sąjunga būtų stipri karinė jėga, jei prasidėtų pilietinis karas. Tai buvo labai protingai pasirinkta jėga, kuri tuo metu dar nepriklausė jokiai partijai ir jau nebetarnavo kariuomenėje, tačiau turėjo autoritetą visuomenėje. Tą faktą, kad į perversmo organizavimą buvo bandoma įtraukti Savanorių sąjungą, mini ir E. Dirvelė. Jis rašo, kad į ruošiamą perversmą krikščionys demokratai ir tautininkai „įtraukė taip pat reakcingą buvusių Lietuvos „savanorių“ organizaciją“⁷⁸. Tokių duomenų pateikė ir politinės policijos agentas lt. Petras Biržys (slapyvardžiu Rytas). Pranešime apie fašistų judėjimą kariuomenėje 1926 m. rugsėjo–gruodžio mėnesiais jis rašo, kad „Lietuvos fašistų organizatoriai (M. Krupavičius, L. Bistras, P. Karvelis, A. Endziulaitis, Z. Starkus, A. Stulginskis ir kiti“⁷⁹ – *autorės pastaba*) dabar visą dėmesį nukreipė į savanorius ir studentus, savanorių organizavimą ir prisisavinimą“⁸⁰. Agentas taip pat minėjo, kad savanoriai skaito tik „Rytą“, organizuojasi ir šauks savo Seimą, o tas Seimas nuspręs Lietuvos likimą. Jo teigimu, fašistams svarbu „suprovokuoti savanorių Seimo pusėn ir taipipai paimti su savimi studentiją, kurioje yra didelis nuošimtis tautininkų ir ateitininkų, [...] reikalui esant jie (studentija – *autorės pastaba*) susivieniję su būsimu savanorių Seimu padarytų fašistinių perversmą Lietuvoje ir paimtų valdžią nuo dabartinių ministrų“⁸¹. Toks lt. P. Biržio pranešimas nedaug buvo nutolęs nuo tikrovės ir analizė buvo teisinga. Savanorių sąjunga, opozicinėms jėgoms perimant valdžią, turėjo tapti atrama.

Tiesa buvo ir tai, kad organizuojant ir vykdamą perversmą, dalyvavo beveik vien karininkai. Juk karininkas, vadovavęs kariui mūšyje, visada, jei jis yra drąsus ir elgiasi garbingai, lieka autoritetu. Slaptosios karininkų sąjungos valdybą sudarė savanoriai: pirmininkas – gen. št. plk. Vladas Skorupskis, plk. Antanas Mačiuika (1938–1939 m. LKKSS pirmininkas), mjr. Ignas Slapšys, kpt. Juozas Matulevičius, kpt. Antanas Steponaitis. Kiekvienoje Kauno įgulos dalyje veikė trijų eš perversmui organizuoti. Aktyvus perversmo dalyvis buvo DLK Algirdo 2 p. p. vadas savanoris plk. lt. J. Peirutis. Vienas aktyviausių savanorių sąjungos kūrėjų ir perversmo organizatorių buvo

⁷⁸ Dirvelė, E. *Klasių kova Lietuvoje 1926 metais*. Vilnius, 1961, p. 168.

⁷⁹ Fašistinis judėjimas Lietuvoje 1926 m. rugpjūčio–gruodžio mėn. *LCVA*. F. 378, ap. 5, b. 1040, lap. 17.

⁸⁰ *Ten pat*.

⁸¹ *Ten pat*.

Plk. Julius Čaplikas, vėliau – IV Seimo narys

ats. plk. V. Grigaliūnas-Glovackis. Atsiminimuose, išleistuose išėivijoje, jis rašė, kad 1926 m. „[...] jau visa Lietuva sukelta ir sukilimas baigiamas ruošti“⁸².

Archyviniai duomenys patvirtina faktą, kad Šaulių sąjunga tuo metu irgi buvo kovinėje parengtyje. Tauragės skyriaus valdyba, svarstydamą rinkliavos neturtinigiems savanoriams klausimą, pažymėjo, kad „1926 m. gruodžio 17 d. perversmas pareikalavo išlaikyti po ginklu nemažą skaičių šaulių [...] visas išlaidas reikėjo padengti iš aukų“⁸³. Šaulių sąjungos dalyvavimo galimybę patvirtina ir aktyvus perversmo dalyvis plk. Teodoras Daukantas – tuo metu buvęs Šaulių sąjungos centro valdybos pirmininku. Netiesiogiai apie tai gruodžio 2 d. rašė ir „Socialdemokratas“: „Klerikalai nepaliaujamai bando patraukti savo pusėn savanorių ir visų tų, kuriems

pastiro plaukai naujai tvarkai pas mus prasidėjus. Krikščionys išvedė gatvėsną savąją studentiją ir bando įvelti į jų rengiamą suirutę Šaulių sąjungą“⁸⁴. Perversmininkai tikrai buvo pasirėngę: sukurti savanorių skyriai visoje Lietuvoje, šauliai laikomi kovinėje parengtyje, o studentai gatvėse demonstravo nepasitenkinimą Vyriausybe. Todėl kyla klausimas, kodėl į visus opozicijos siunčiamus ženklus valdantieji nereagavo?.. Gruodžio 17-osios karinis perversmas buvo įvykdytas be kraujo praliejimo.

Gruodžio 19 d., po perversmo praslinkus dviem dienom, įvyko keletas savanorių suvažiavimų apskrityse: Kaune, Marijampolėje, Seinuose, Telšiuose ir Vilkaviškyje. Kauno skyriaus savanoriai susirinko Rotušės salėje. Dėl įtemptos padėties suvažiavimą buvo nutarta nukelti į 1927 m. sausio 1–2 d. Tuo metu atvyko karininkas ir pranešė, kad Seimas A. Smetoną išrinko Prezidentu. Salėje buvo sukeltos ovacijos, o centro valdybos narys A. Sliesoraitis padėjo kariuomenei už „išgelbėjimą Tautos ir Tėvynės iš bolševikų ir lenkų pavojaus“⁸⁵. Kitų skyrių suvažiavimuose apsilankė apskrities viršininkai, kurie savanoriams aiškino gruodžio 17 d. įvykius, jų reikšmę valstybei

⁸² Liudininkai kalba. *Lietuvių dienos*. Los Angeles, 1956, Nr. 10, p. 6.

⁸³ 1927 m. gruodžio 27 d. LKSS Tauragės skyriaus valdybos posėdžio protokolas Nr. 14. *LCVA*. F. 560, ap. 1, b. 2, lap. 155.

⁸⁴ Būkime pasirėngę. *Socialdemokratas*. 1926, gruodžio 2.

⁸⁵ 1926 m. gruodžio 19 d. Kauno m. ir apskrities savanorių suvažiavimo protokolas. *LCVA*. F. 560, ap. 1, b. 2, lap. 21.

ir prašė laikytis rimties⁸⁶. Savanoriai dėkojo Lietuvos karininkijai, apgynusiai nuo bolševikų ir lenkų pavojaus, ir pasižadėjo toliau stovėti nepriklausomybės sargyboje. Žinia apie A. Smetonos išrinkimą Prezidentu buvo sutikta labai džiaugsmingai, nes pirmasis Prezidentas buvo populiarus ne tik kariuomenėje, bet ir tarp savanorių.

Steigiamasis Savanorių sąjungos suvažiavimas įvyko 1927 m. sausio 8–9 dienomis Kaune. Jame dalyvavo Prezidentas A. Smetona, mjr. A. Merkys, gen. tn. V. Nagevičius, plk. Julius Čaplikas, gen. Silvestras Žukauskas, plk. Povilas Plechavičius, mjr. Juozas Motiejūnas-Valevičius ir kt. Iš apskričių dalyvavo 107 atstovai. Sąjungos pirmininku buvo išrinktas plk. J. Čaplikas, vicepirmininkais – K. Matulevičius ir A. Endziulaitis, išdininku – A. Sliesoraitis, sekretoriais – K. Germanas ir A. Kazukauskas, nariais: J. Kiaunis, M. Gaidelis, V. Čėpla, A. Pranculis, J. Pautienius, A. Čėsna, J. Matulionis, K. Savickas ir V. Kurkauskas. Į Revizijos komisiją paskirti S. Chaleckis, P. Pilkauskas, E. Miškinis, Garbės teisმა – A. Žilinskas, T. Chodakauskas, gen. J. Bulota.

Taip buvo įkurta viena iš didžiausių buvusių karių organizacijų. Savo gretose Savanorių sąjunga 1940 m. birželio 6 d. 36 skyriuose turėjo 3 855 narius⁸⁷, o potencialių narių galėjo būti daugiau kaip 10 tūkstančių.

Įsikūrusi pačiu audringiausiu Lietuvai metu, ši organizacija netapo klusniu autoritarinio valdymo ramsčiu, nors visuomenei taip ir atrodydavo. Tai buvo vienintelė organizacija, į kurios pareiškimus kartais sureaguodavo ir A. Smetona. Ji visada stengėsi būti pilietišškai aktyvi. Ypač tai buvo ryšku 1939-aisiais, kai Savanorių sąjunga inicijavo plataus Patriotinio fronto, kuris turėjo ginti dar likusius Lietuvos žemes, kūrimą.

Ilgametis LKKSS narys, vienas iš sąjungos atkūrėjų Vokietijoje ir JAV, ats. kpt. Jurgis Dragūnevičius atsiminimuose rašė: „Netenka neigti, kad kiekviena valdžia norėtų turėti savo įtakoje panašią organizaciją su keliais tūkstančiais narių, pilnai sąmoningų piliečių, išsiblaškiusių visame krašte, bet nuo pat įkūrimo visgi ji liko nepriklausoma ir kieno nors įrankiu netapo. [...] bet reikia pripažinti, kad per visuotinius susirinkimus ir juose priimamus nutarimus, rezolucijas, memorandumus valdžia gerai suprato ir žinojo skelbiamų įstatymų įvertinimą. Tai gal vienintelė organizacija iš buvusių Lietuvoje, kuri drįsdavo iškelti krašte vykstančias negeroves. Todėl daugelio pasakymu, ši sąjunga Lietuvoje tikrai ėjo tautos sąžinės pareigas, o savanorio kūrėjo vardas tapo garbingu“⁸⁸.

⁸⁶ 1926 m. gruodžio 19 d. Seinų apskrities savanorių suvažiavimo protokolas. *LCVA*. F. 560, ap. 1, b. 2, lap. 28.

⁸⁷ Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių sąjungos skyrių ir jų pavadotojų sąrašas. *LCVA*. F. 560, ap. 1, b. 73, lap. 286.

⁸⁸ Dragūnevičius, J. Atsiminimai... (puslapiai nenumuoti). *Aušros Jurevičiūtės asmeninis archyvas*.

Mintys vietoj išvadų

1. Savanorių vienijimosi idėja atsirado anksčiau nei prasidėjo realūs darbai, tačiau lemiamos įtakos sparčiam ir vežliam organizacijos kūrimui turėjo politinė situacija, kai buvo rengiamasi valstybės perversmui ir parlamentinės santvarkos keitimui.

2. Didžiausia kova, siekiant daryti įtakos Savanorių organizacijai, vyko tarp katalikiškosios minties atstovų ir valstiečių liaudininkų. Tautininkų elgsena buvo atsargi ir santūri, kreipiant savanorius savo supratimo apie valstybės ateitį linkme.

3. Savanoriai perversmo laikotarpiu užėmė dešiniųjų partijų pusę.

4. Kelia abejonių valstiečių liaudininkų atstovavimas savanorių organizacijoje lemtingu valdžiai laikotarpiu (Organizacinės centro valdybos pirmininko lygiu, nes valdyba priimdavo Vyriausybę kritikuojančias rezoliucijas): atstovai galėjo būti neloyalūs arba iš tikrųjų pripažino Vyriausybės klaidas.

5. Tvirtinimas, kad apie perversmą Vyriausybė „nežinojo“, yra neteisingas ir leidžia manyti, kad Vyriausybė buvo neveiksni, nes vien iš rugsėjo–gruodžio mėn. spaudos apžvalgos galima susidaryti nuomonę, kad ir perversmo dalyviai, ir jo oponentai žinojo, laukdami, kaip ir kada tai vyks.

6. Vyriausybei skirtas rezoliucijas galima vertinti kaip išpėjimus dėl būtinybės keisti politiką ar kelis ministrus.

7. Vyriausybės nereagavimas į visuomenės atstovų nuomonę (ne tik savanorių, studentų, bet ir „garsiai rékaujančių“ komunistų) turėjo lemtingos reikšmės organizatoriams (krikščionims demokratams ir tautininkams) ir vykdytojams (karininkijai) atlikti nekonstitucinį veiksma – perversmą.

8. Perversmininkai savanoriais pasinaudojo kaip įrankiu propagandai skleisti.

THE REALIZATION OF VOLUNTEER MOVEMENT FOUNDERS' IDEA OF UNIFICATION IN THE AUTUMN OF 1926

AUŠRA JUREVIČIŪTĖ

Summary

Keywords: volunteer, soldier organization, parties, coup d'état.

The Union of Volunteers of the Lithuanian Army founded on January 8-9 1927 was an organization of former soldiers. The process of its establishment began in the autumn of 1926. All the political parties were watching the organizational activities by the Union of Volunteers. The Christian Democratic Party and the Peasant's Popular Party were the ones which gave it the major attention as is evident from their daily newspapers – "Rytas" and "Lietuvos žinios". Both of these political powers were so attentive about the organization being established by volunteers that attempts were made to have allies appointed at its forefront. On the other hand, Social Democrats and Communists emphasized the reactionary nature of the volunteer movement in their

press and prescribed the workpeople not to trust them. The new volunteer organization announced numerous protests against the Communist propaganda and the establishment of Polish schools. All this had an adequate effect on the public opinion. The Government, however, did not respond to the protests by the Union of Volunteers. The author investigates the relations between the above-mentioned three agents – the Union of Volunteers, political parties and the Government – and how these relations anticipated the threat of a coup d'état. The interest expressed by all political powers in the establishment of the volunteer organization and their wish to influence this establishment proves the significance of this organization.